

УДК 378.094:159.9-057.87

К. В. БАБАК

м. Рівне

babakkv@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ: СТРУКТУРНО-ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД

У статті представлено результати теоретичного дослідження проблеми психологічного супроводу професійного розвитку студентів педагогічного коледжу. Здійснено системне вивчення змісту, структури та особливостей професійного розвитку студентів педагогічного коледжу в контексті психології життєтворчості особистості. Запропоновано структурно-інтегративний підхід до розуміння змісту первинної професіоналізації як одночасного розгортання особистісних, професійних та процесуальних компонентів онтогенетичного розвитку особистості та набуття статусу суб'єкта власної життєтворчої активності. Обґрунтовано необхідність запровадження системи психологічного супроводу професійного розвитку студентів педагогічного коледжу, розроблено його концептуальну модель.

Ключові слова: професійний розвиток, первинна професіоналізація, структурно-інтегративний підхід до професійного розвитку особистості, психологічний супровід, психологічна служба педагогічного коледжу, життєтворчість.

Професійний розвиток студентів є однією з важливих проблем сучасної вищої освіти. У ситуації, що склалась, в психологічній науці і практиці важливе значення набуває отримання знань про студентську молодь, виявлення особливостей і закономірностей розвитку особистості студента, освоєння нових можливостей і знаходження додаткових ресурсів в організації процесу психологічного супроводу майбутнього фахівця.

Проблема підвищення ефективності підготовки вчителів в педагогічних навчальних закладах була предметом наукових досліджень Н. Кузьміної, І. Котової, А. Щербакова та ін., особливості удосконалення психолого-педагогічної підготовки вчителя розглядалась В. Кан-Каликом, Ю. Колюшкіним, А. Марковою та ін., організація тренінгів вдосконалення професійної компетентності вчителя вивчалися Л. Петровською, А. Хараш, Т. Яценко та іншими вченими. Різноманітні аспекти професійного розвитку особистості виступили предметом наукових досліджень як вітчизняних (Б. Федоршин, В. Моляко, Є. Мілерян, П. Перепелиця, Г. Балл, К. Платонов, К. Гуревич та ін.), так і зарубіжних вчених (Д. Сьюпер, Д. Міллер, Л. Бандура, Й. Лінгарт, С. Балей, К. Чарнецькі та ін.).

Проблема психологічного супроводу була предметом дослідження зарубіжних (R. Baker, W. Layton, A. Sandeen, J. Whiteley, E. Нонан, М. Рутік, М. Скілбек, І. Кошго, П. Купка, Е. Хартманн, Ю. Укке та ін.) та вітчизняних (І. С. Булах, Г. В. Ложкін, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Е. О. Помиткін, С. В. Васьковська, Л. В. Влащенко, Н. В. Волянчук, Е. Ф. Зеєр, М. Р. Битянова, І. В. Дубровина, Е. І. Рогов, Ю. В. Суховершина, Т. В. Демидова, А. П. Журавель та ін.) учених. Згідно результатів досліджень, у практиці роботи психологічної служби педагогічних закладів освіти досить часто виникає проблема недостатнього професійного самовизначення та низького рівня мотивації студентів до професійного зростання. Отже виникає необхідність розробки та впровадження адекватних засобів психологічного супроводу цих процесів.

Метою статті є розробка концепції психологічного супроводу професійного розвитку студентів педагогічного коледжу на засадах структурно-інтегративного підходу.

Відповідно до специфіки навчального закладу можна виділити основні параметри психологічного супроводу: суб'єкт та об'єкт, мету, завдання, напрями, форми та методи. Визначимо такі параметри для психологічно-

го супроводу професійного розвитку студентів педагогічного коледжу.

У типовому положенні про освітню установу середнього професійного рівня мета діяльності учбового закладу розкривається через систему завдань, серед яких: «... задоволення потреб особистості в одержанні середньої професійної освіти і кваліфікації у вибраній області професійної діяльності а також інтелектуальному, культурному, фізичному й етичному розвитку; задоволення потреб суспільства в кваліфікованих фахівцях з середньою професійною освітою...» [4]. Відповідно до цих завдань, психологічний супровід у педагогічному коледжі може розглядатися як цілісна система професійної діяльності практичного психолога, спрямована на забезпечення соціально-психологічних умов для успішного професійного навчання і психологічного розвитку особистості на етапі первинної професіоналізації. В контексті інтегративного підходу під психологічним супроводом особистісно-професійного розвитку студента коледжу ми розуміємо систему психолого-педагогічної діяльності, спрямовану на забезпечення соціально-психологічних умов для успішного професійного навчання, підготовки до майбутньої професії, комунікації, особистісного та професійного зростання на підставі системного саморозвитку та самореалізації як індивіда, особистості, суб'єкта власної професійної діяльності та життєтворчості.

Об'єктами психологічного супроводу у нашому випадку виступають: 1) особистість студента; 2) процес професійного навчання студента у навчальному закладі.

Робота психологічної служби педагогічного коледжу організаційно будується за принципом роботи шкільної психологічної служби, її діяльність забезпечується психологом та соціальним педагогом навчального закладу, які виступають суб'єктами психологічного супроводу. Основними принципами організації і функціонування служби практичної психології виступають:

- принцип відповідності її організації і діяльності основним сучасним принципам розвитку освіти (демократизація, гуманізація, активності особистості тощо);

- принцип системності є визначальним на організаційному рівні, оскільки означає, що діяльність психологічної служби є складно організованим процесом, який містить всі форми, напрями практичної діяльності психолога в чіткій, логічній і концептуально виправданій послідовності; припускає розгляд об'єктів та суб'єктів психологічного супроводу як складно організованих систем (від індивіда до суб'єкта власної життєтворчості) [6].

Мета психологічного супроводу полягає у створенні в межах середовища навчальної взаємодії максимально сприятливих умов для особистісно-професійного розвитку і навчання. Мета супроводу може бути досягнена на підставі виконання таких завдань:

- реалізація професіограми випускника як основної мети освітнього процесу навчального закладу і професійного розвитку;
- формування особистісних професійно важливих якостей майбутнього фахівця;
- розвиток психічних пізнавальних процесів;
- підтримка психологічного здоров'я.

Основними напрямками психологічного супроводу психологічної служби коледжу виступають: моніторинг особистісно-професійного розвитку і процесу підготовки майбутнього фахівця; психологічна освіта (сприяння в придбанні студентами психологічних знань, умінь і навичок, необхідних для отримання професії, розвитку кар'єри, досягнення успіху в житті); психологічна профілактика та корекція особистісних та професійних девіацій. У межах психологічного супроводу використовуються такі форми роботи: психологічна діагностика; психологічний тренінг; психологічна корекція; індивідуальне консультування.

Мета і зміст психологічного супроводу змінюється відповідно до етапу професійного розвитку особистості. Звернемося до розгляду психологічних особливостей процесу первинної професіоналізації в умовах педагогічного коледжу.

Специфікою розподілу етапів професійного розвитку в період навчання у педагогічному коледжі є відсутність етапу оптації: прийняття рішення про вступ до коледжу свідчить

на користь успішного проходження цього етапу та здійснення професійного вибору.

Відповідно до таблиці 1, найбільшій актуальності набувають етапи адаптації, інтенсифікації та ідентифікації. Визначимо, на підставі яких чинників реалізується мета кожного з етапів.

Згідно інтегративного підходу до професійного розвитку особистості ми виокремили три його аспекти: онтогенетичний, особистісний та професійний. Які ж співвідношення складаються між цими аспектами у процесі професіоналізації?

Як зазначає Е. Ф. Зеєр, на початкових етапах професійної освіти джерелом професійного розвитку виступає рівень особистісного розвитку. На подальших стадіях професійного становлення співвідношення особистісного і професійного розвитку набуває характер динамічної нерівноважної цілісності. На стадії професіоналізації професійний розвиток починає домінувати над особистісним і визначати його [5].

Результати дослідження О. М. Плюща дозволяють стверджувати, що індивідні особливості визначають вибір виду діяльності,

Таблиця 1

Особливості психологічного супроводу професійного розвитку на етапі первинної професіоналізації

Етап	Мета	Зміст	Критерії успішного проходження
Оптація	Допомога на етапах формування професійних намірів, вибору професії і професійної підготовки, корекції вибору і реорієнтації	Забезпечення умов для самостійного свідомого відповідального вибору професії: регулювання активності оптанта, що формує позитивне самовідношення, готовність до змін, здатність проектувати альтернативні сценарії професійного становлення, прийняття відповідальності за своє професійне майбутнє	Вибір професії, навчального закладу
Адаптація	Надання першокурсникам допомоги в адаптації до нових умов життєдіяльності	Діагностика готовності до учбово-пізнавальної діяльності, мотивів учення, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок; допомога в розвитку учбових умінь і регуляції своєї життєдіяльності; психологічна підтримка першокурсників в подоланні труднощів самостійного життя і встановленні комфортних взаємин з однокурсниками і педагогами; консультування першокурсників, що розчарувалися у вибраній спеціальності; корекція професійного самовизначення при компромісному виборі професії	Адаптація до учбово-пізнавального середовища, особистісне самовизначення і вироблення нового стилю життєдіяльності
Інтенсифікація	Розвиток загальних і спеціальних здібностей, інтелекту, емоційно-вольової регуляції, відповідальності за своє становлення, самостійності	Діагностика особистісного і інтелектуального розвитку, надання допомоги, підтримка в рішенні проблем взаємин з однолітками і педагогами, а також сексуальних відносин	Інтенсивний особистісний і інтелектуальний розвиток, соціальна ідентичність, самоосвіта, оптимістична соціальна позиція
Ідентифікація	Формування професійної ідентичності, готовності до майбутньої практичної діяльності	Фінішна діагностика професійних здібностей, допомога в знаходженні професійного поля для реалізації себе, підтримка в знаходженні сенсу майбутньої життєдіяльності, консультування з питань інтимних і сімейних відносин	Ототожнення себе з майбутньою професією, формування готовності до неї, розвинена здібність до професійної самопрезентації

властивості особистості – вибір професійної діяльності, а ціннісні орієнтації впливають на життєве самовизначення, значення професії та професійного самовизначення в ньому, перспективи життєвого шляху. Саме тому, на думку автора, професійне становлення неможливо повністю зрозуміти поза зв'язком з життєдіяльністю. Між професіоналізацією і життєдіяльністю встановлюються відносини компенсації: за умови неможливості досягти самореалізації в одній галузі, людина прагне компенсувати це в іншій [7].

На думку Д. М. Дубравської, «Процес становлення на етапі первинної професіоналізації особистісних утворень постає як послідовне інтегрування останніх у констеляції, що за своїм змістом задовольняють вимоги успішного здійснення майбутнім педагогом професійно-педагогічних задач» [3]. Процес інтегрування індивідуально-психологічних рис особистості у певний, відносно усталений комплекс відбувається поетапно, залежно від рівня сформованості у суб'єкта учіння механізму особистісної регуляції і саморегуляції [3].

Як засвідчують результати досліджень, співвідношення між аспектами в процесі професійного розвитку носить складний, нелінійний характер. За даними теоретичного аналізу, на етапі вибору професії домінуючим вважається онтогенетичний аспект, зміст якого складають індивідні особливості розвитку (задатки, здібності, психофізіологічні особливості), на етапі первинної професіоналізації провідним виступає особистісний (комплекс особистісних характеристик), на стадії професіоналізації – професійний (комплекс професійних та професійно важливих якостей, що забезпечують успішність діяльності).

Як стверджує на підставі власного експериментального дослідження Т. П. Демідова, більшість абітурієнтів середнього професійного навчального закладу психологічно не готові до оволодіння професією: мають поверхневі уявлення про неї, спеціально не готувалися до оволодіння нею, погано уявляють собі сам процес професійного навчання та діяльності, мають серйозні психологічні проблеми, – що безпосередньо впливає на якість професійного становлення. Тобто на перший план виступає проблема формування особистості студента [2].

Зважаючи на це, метою психологічного супроводу студентів педагогічного коледжу повинно бути забезпечення оптимізації процесу особистісного розвитку як підґрунтя професійного становлення, створення умов для набуття ними статусу суб'єктності у проявах власної життєтворчості.

Представимо означені результати схематично (рис.1).

Розглянемо провідні напрями психологічного супроводу докладніше. Вище ми окреслили такі три його взаємопов'язані компоненти: вивчення особистості студента; створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості; безпосередня психологічна допомога.

Вочевидь, найбільш адекватним засобом реалізації першого компоненту виступає моніторинг динаміки особливостей розвитку студента.

Як зазначає О. М. Сироватко, моніторинг дозволяє фіксувати та у разі потреби своєчасно реагувати на виникнення факторів можливих нерівномірностей розвитку особистості [1]. Авторка відзначає, що в процесі моніторингу доцільно виокремлювати два класи методів, спрямованих відповідно на: 1) особливості особистісного розвитку; 2) досягнення у професійному навчанні. На перший план тут виступають методи психологічної діагностики та поточного контролю успішності навчання студентів.

Щодо змісту другого компоненту, відзначимо комплексність та широту охоплення роботи психолога у цьому напрямку. За даними різних досліджень (Т. В. Базавова, Л. В. Власенко та ін.), психологічний супровід може включати: просвітницьку роботу; психологічну освіту; роботу з викладацьким складом та батьками студентів; оптимізацію міжособистісних стосунків в академічній групі та психологічного клімату в педколективі, профілактику особистісних та професійних девіацій тощо.

Методами роботи на цьому рівні виступають: проведення лекцій, включення до навчальних програм відповідних психологічних курсів та спецкурсів, семінарів, організація неформальних ситуацій спілкування педколективу та студентів, консультування адміні-

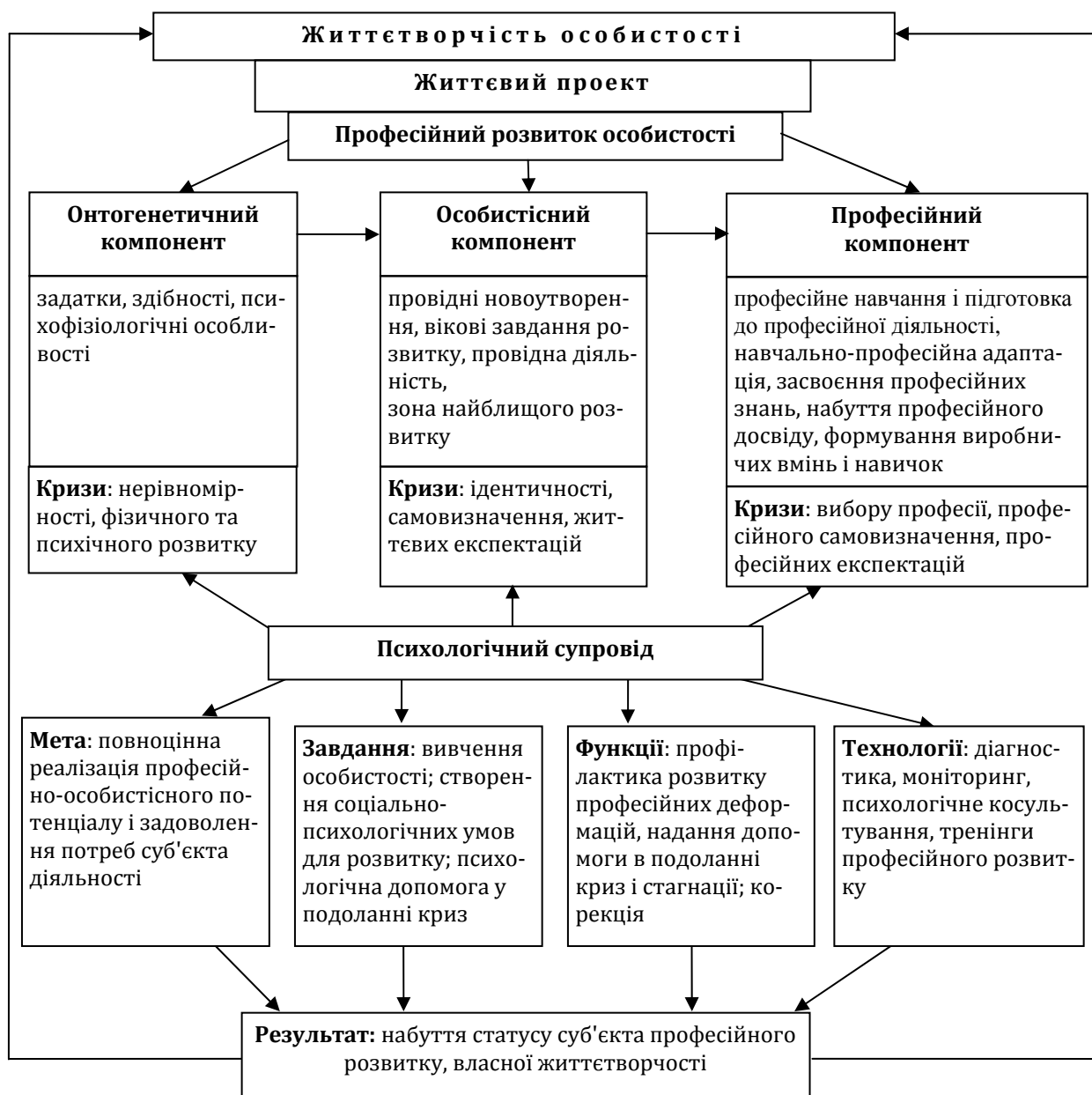

Рис. 1. Концептуальна модель психологічного супроводу професійного розвитку особистості (з позицій структурно-інтегративного підходу)

страції, вчителів, батьків з проблем навчання та виховання; індивідуальне консультування з питань навчання, розвитку, проблем життєвого самовизначення, взаємовідношень з дорослими та однолітками, самовиховання і т. ін.

І третій компонент психологічного супроводу – психологічна допомога – спрямований на безпосереднє надання психологічної допомоги у подоланні нормативних та ненормативних криз, стагнацій, відхилень у розвитку та ускладнень будь-якого змісту, якими супроводжується процес навчання у коледжі. Тут, як правило використовуються методи психологічної корекції, консультування,

психотерапії, різноманітні тренінги, коучінг тощо.

Отже, на етапі первинної професіоналізації перед студентами коледжу як провідне постає завдання завершення формування особистості, набуття статусу суб'єктності власного життя, життєвого проектування, самовизначення, і лише на цій підставі – професійного становлення.

Перспективою дослідження даної проблеми є розробка та впровадження технології психологічного супроводу, здатної забезпечити професійний розвиток студентів педагогічного коледжу.

Список використаних джерел

1. Бебеза Л. Є. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби : навч.-метод. посіб. : у 2 т. / Л. Є. Бебеза, Л. І. Гриценко, Н. П. Демидюк, Л. І. Зуб, Т. Д. Ілляшенко ; за наук. ред. В. Г. Панок / АПН України ; Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи.
2. Демидова Т. П. Психологическое сопровождение профессионально-личностного становления обучающихся в средних профессиональных учебных заведениях : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. П. Демидова. — М., 2005 — 171 с.
3. Дубравська Д. М. Динаміка особистісних утворень майбутнього педагога на етапі первинної професіоналізації (на матеріалі дослідження студентів педагогічного коледжу) : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Д. М. Дубравська ; Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. — К., 2004. — 237 с.
4. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба: Вопросы теории и практики / И. В. Дубровина. — М.: Педагогика, 1991. — 232 с.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. — 2 изд. — М.: Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. — 356 с.
6. Психологическая служба вуза: принципы, опыт работы : Сб. науч. тр. / отв. ред. Б. Б. Коссов. — М.: ПРШВО, 1993. — 215 с.
7. Плющ О. М. Трансформація мотиваційної сфери кваліфікованих спортсменів в період професійного становлення : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / О. М. Плющ ; Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. — К., 1999. — 20 с.

К. БАБАК

Rivne

**PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR PEDAGOGICAL COLLEGE STUDENT
PROFESSIONAL DEVELOPMENT:
STRUCTURAL-INTEGRATIVE APPROACH**

The results of theoretical study on psychological support for pedagogical college student professional development are displayed in the article. The systematic study of the content, structure and characteristics of pedagogical college student professional development is conducted in the context of the individual psychology of life creation. Structural and integrative approach to understanding the content of primary professionalisation is given as a simultaneous development of personal, professional and procedural components of personality ontogenetic development and becoming a subject of their own life-creating activity. The necessity of introducing the system of psychological support for pedagogical college student professional development is justified and its' conceptual model is accordingly designed.

Key words: professional development, primary professionalization, structural and integrative approach to professional development of personality, psychological support, psychological service of pedagogical college, life creation.

К. В. БАБАК

г. Ровно

**ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ
СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА:
СТРУКТУРНО-ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД**

В статье представлены результаты теоретического исследования проблемы психологического сопровождения профессионального развития студентов педагогического колледжа. Осуществлено системное изучение содержания, структуры и особенностей профессионального развития студентов педагогического колледжа в контексте психологии жизнетворчества личности. Предложен структурно-интегративный подход к пониманию содержания первичной профессионализации как одновременного развертывания личностных, профессиональных и процессуальных компонентов онтогенетического развития личности и обретения статуса субъекта собственной жизнетворческой активности. Обоснована необходимость внедрения системы психологического сопровождения профессионального развития студентов педагогического колледжа, разработана его концептуальная модель.

Ключевые слова: профессиональное развитие, первичная профессионализация, структурно-интегративный подход к профессиональному развитию личности, психологическое сопровождение, психологическая служба педагогического колледжа, жизнетворчество.

Стаття надійшла до редколегії 07.10.2015